

DİN & FELSEFE

A R A Ş T I R M A L A R I

Religion and Philosophical Research

E-ISSN: 2667-6583

Aralık | December 2023

Cilt | Volume: 6 – Sayı: 2 | Number: 2

MURAD OMAI, ÇAĞDAŞ ETİK TARTIŞMALARI, VAKIFBANK KÜLTÜR YAYINLARI, 2023

Burhan BAŞARSLAN

a.burhan.basarslan@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9459-373X>

Makale Türü | Type of Article: Kitabiyat | Book Review

Başvuru Tarihi | Date Received: 25.09.2023

Kabul Tarihi | Date Accepted: 11.10.2023

Atıf | Cite As

Başarslan, Burhan. "Murad Omai, Çağdaş Etik Tartışmaları, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023". *Din ve Felsefe Araştırmaları* 6/2 (Aralık 2023): 112-116.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Etik Beyanı | Ethical Statement

Bu makalenin yazarı/yazarları, hakemleri ve dergi editör grubu Din ve Felsefe Araştırmaları dergisinin Etik Kurallarına uydıklarını kabul eder.

The author/authors, referees, and journal editorial group acknowledge that they adhere to the Code of Ethics for the journal of Religion and Philosophical Research.

MURAD OMAI, *ÇAĞDAŞ ETİK TARTIŞMALARI*, VAKIFBANK KÜLTÜR YAYINLARI, 2023

Burhan BAŞARSLAN

Etiğin konusu ahlakilik bakımından insan eylemleridir. Etik veya ahlak felsefesi güncelliğini konusundan ve her çağda yenileri eklenen tartışma alanlarından alır. Ahlak felsefesinin çağdaş tartışmaları pratik alanda ortaya çıkan yeni olay ve durumların ahlaki bakımdan ele alınması sonucu çeşitli alanlarda yoğunlaşmıştır. Tartışmaların yoğunlaştığı bu alanların Türkçede tanıtılması ve ilgili alanyazının tespit edilmesi etik tartışmalarına erişimi arttıracığı için ayrıca önemlidir. Bu bakımdan Türkçe yapılacak her çalışma ahlak felsefesi tartışmalarına olan ilginin artmasına katkı sunacaktır.

“Çağdaş Felsefe Tartışmaları” adını taşıyan bir kitap dizisinin parçası olan *Çağdaş Etik Tartışmaları*, güncel ahlak felsefesi tartışmalarını tanıtarak Türkçe ahlak felsefesi alanyazınına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Murad Omai bu çalışmada ahlak felsefesindeki tartışma alanlarını bölüm başlıkları olarak sunar: “Değer Teorisinde Çağdaş Tartışmalar”, “Normatif Etikte Çağdaş Tartışmalar”, “Uygulamalı Etikte Çağdaş Tartışmalar” ve “Metaetikte Çağdaş Tartışmalar”. Ana bölümlere ilaveten etik tartışmalarının son yüzyıldaki tarihsel seyrinin birkaç sayfada isimler, eserler ve görüşler bağlamında özetlendiği bir sonuç bölümü, Türkçe ahlak felsefesi alanyazınından kapsamlı okuma tavsiyesi listesi, kaynakça ve dizin yer alır. Çalışmada yazar, önceki çalışmalarından yer yer kapsamlı bir şekilde faydalandığını ifade eder (s. 11-12). Kitabın amacı etikte çağdaş tartışmaların bir kısmına yer vererek bu tartışmalardaki temel görüşleri okura sunmaktır (s. 17). Çalışmanın amacına matuf olarak ahlak felsefesinde ilgili çağdaş tartışmalar ve literatür başarılı bir şekilde sunulmuştur. Tartışmaların sınıflandırılması ve karşıt görüşlerin bir arada sunulması kapsamlı bir ahlak felsefesi alanyazınına atıf yapılması eserin zengin yönleridir. Çalışma boyunca çağdaş ahlak felsefesi tartışmalarının büyük bir kısmı ilgili çalışmalara ve görüşlere atıflarla birlikte sunulmuştur. Dolayısıyla çağdaş ahlak felsefesi çalışmaları ve tartışmaları bir bütünlük içerisindedir. Bu bakımdan eserin diğer bir önemi daha ortaya çıkmaktadır: Eser, çağdaş etik tartışmalarının Türkçedeki “ön anlamalarına” imkân tanıyarak yeni yorumların ortaya çıkmasına katkı sunacak niteliktedir.

Kitapta ele alınan çağdaş felsefe tartışmalarının çok büyük bir kısmının analitik felsefe tarafından belirlendiği söylenebilir. Fakat Kıta Avrupası felsefesinde de özelde ahlak genelde ise pratik felsefe, İkinci Dünya Savaşı sonrasında derin sorunların ve tartışmaların gündeme geldiği bir alana dönüşmüştür. Dolayısıyla analitik felsefe geleneğindeki etik tartışmaların şekillendirdiği eserde, Kıta Avrupası

felsefesinin güncel ve çağdaş tartışmalarına ayrılan yer sınırlandırılmıştır. Bu durum çağdaş etik tartışmalarının edebiyat, siyaset, tarih ve toplum gibi alanlarla kendini zenginleştirmiş Kıta Avrupası ahlak felsefesi tartışmalarının boyut ve niteliğinin okura yansıtılmasını engellemektedir. Eserde, ele alınan tartışmaların, alanyazının ve görüşlerin gayet kısa ve özet bir şekilde ifade edilmesi çeşitli atıflarla ve birer cümleyle özetlenen önermelerle örülmüş içeriği yoğun sayfalarla okuru baş başa bırakır. Her eser okurundan bir şeyler talep eder. Omay'ın eseri ise süreğen bir ilgi ve dikkatle okunduğunda ancak bu talebi karşılanmış sayar.

İlk bölüm olan “Değer Teorisinde Çağdaş Tartışmalar” başlığı “Özsel İyi” ve “İyi-durumdalık” alt başlıklarını kapsar. İlk alt başlık olan “Özsel İyi”; özsel iyinin dilsel kullanımı, özsel iyi ve dışsal iyi ayrımı, değerlerin karşılaştırılabilirliği tartışması, özsel iyinin hesaplanması sorunu, özsel iyinin geçişliliği sorunu ve özsel iyinin taşıyıcılarının ne olduğu gibi tartışmalı konuları ele alır. Her tartışmada farklı görüşler zikredilerek ilgili eserlere de atıflar yapılır. Bu bölümde Omay'ın ana kaynakları M. J. Zimmerman ve Ben Bradley'in *Stanford Encyclopedia of Philosophy*'de yer alan “Intrinsic vs. Extrinsic Value” başlığını taşıyan kapsamlı ansiklopedi maddesidir. Bunun dışında *The Blackwell Dictionary of Philosophy*'deki “Value, Intrinsic” maddesi, *Encyclopedia of Philosophy* içinde “Intrinsic Value” maddesi ve *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy* içinde yer alan “Good, Theories of the” maddesi yine bu bölümdeki kaynaklar arasındadır. Ansiklopedi maddelerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı bu alt bölümde ayrıca Aristoteles, Kant, Moore gibi düşünürlerin konu ile alakalı eserlerine de zaman zaman atıf yapılır. İkinci alt bölümde ise tartışmalı bir kavram olarak “İyi-durumdalık” ele alınır. İyi-durumdalık çoğunlukla refah ve iyi bir hayat ile birlikte ele alınır. Bu konudaki tartışmalarda karşıt görüşler sunulurken *Stanford Encyclopedia of Philosophy*'de yer alan “Well-being” maddesinden yararlanıldığı ve diğer antoloji türü eserlerden yararlanıldığı görülmektedir. Ayrıca Feldman, Scanlon, Hooker, Hurka, Scanlon gibi isimlerin eserlerine de doğrudan atıf yapılır. İyi-durumdalığın bir kavram olarak anlamlılığı, iyi-durumdalıkla ilişkili kavramlar, iyi-durumdalığın açıklanması sorunu ve nelerin iyi-durumdalığa sahip olduğu sorunu gibi tartışmalar bu alt bölümde incelenir. Birinci bölümdeki iki alt başlık da yazarın “Asıl İyiyle İlgili Temel Problemler” (2019), “Kişisel İyiyle İlgili Arzu Teorilerinin Değerlendirilmesi” (2020) ve “İyi-Durumdalık” (2016) başlıklarını taşıyan makaleleri ile içerik ve şekil yönünden büyük oranda örtüşmektedir.

İkinci bölüm olan “Normatif Etikte Çağdaş Tartışmalar” etik teorilerden normatif nitelik arz edenleri dört gelenek halinde alt başlıklarda inceler: “Sonuççu Gelenek”, “Deontolojik Gelenek”, “Erdem Etiği Geleneği” ve “Kıta Avrupa Felsefesi Geleneği”. Dört alt başlıkta da normatif etik teorilerine yer verilir. Sonuççu gelenek içerisinde klasik faydacılık ve onun özellikleri üzerinden diğer faydacılık türleri kısaca zikredilir. Bu alt bölümde M. Slote'un “Satisficing Consequentialism” (1984) gibi bir teori üzerine yazılan eserlere atıflar yer aldığı gibi Walter Sinnott-Armstrong “Consequentialism” başlıklı *Stanford Encyclopedia of Philosophy*'de yer alan

çalışmaya benzer genel etik tarihi çalışmalarına da atıfta bulunulur. İkinci alt bölüm olan “Deontolojik Gelenek”te ise Kant, Ross, Habermas, Scanlon gibi isimlerin etik teorileri kısaca özetlenir. Bu bölümde ahlaki doğru kavramının daha detaylı bir şekilde ahlaki iyi kavramıyla beraber ele alınması veya bu alt bölüme zemin hazırlaması açısından ilk bölümde ahlaki doğru ve ahlaki iyi ile ilişkisi üzerine açıklamaların verilmesi yerinde olabilirdi. Çok fazla teorinin kısa referanslarla ele alınması ve çoğu zaman birkaç cümleyle ifade edilmesi okura teoriler arasındaki temel farkları göstermiş olsa da teorinin bütününe dair detay bilgilere olan ihtiyacı arttırmaktadır. Kitabın bütünü için geçerli olan bu durum okura geniş bir harita sunarken derinleşme yükümlülüğünü de okura yükler. İkinci ana bölüm altında yer alan bir diğer alt başlık “Erdem Etiği”dir. Erdem etiğine çağdaş dönemdeki dönüş bu bölümde yeterince aktarılmış ve öncü isimler zikredilmiştir. G. E. M. Anscombe “Modern Moral Philosophy” (1958) makalesi bu dönüştürün miladı olarak zikredilir (s.56). Bu alt başlıkta çağdaş erdem etiğinin genel karakteristiği ve eudaomoniacı erdem etiği, fail-temelli erdem etiği, çoğulcu erdem etiği gibi alt türleri zikredilir. Önemseme etiği de gerek erdem etiği gerekse feminist etik ile olan ilişkisi ifade edilerek yine bu başlıkta ele alınır. Bu ana bölümde ele alınan son alt tür Kıta Avrupası Felsefesi Etik geleneğidir. Max Scheler ve Nicolai Hartmann’ın değer realizminden başlayarak Buber ve Levinas’ın etik öznelerarasılık teorileri, varoluşçu gelenekle ilişkili olarak kişisel dönüşüm etiği ve Marksist etik geleneğinin temsilcileri olarak Gramsci ve Althusser ismen zikredilir. Bu alt bölümde yazarın müracaat ettiği temel kaynak ise William B. Schroeder’in “Twentieth-Century Continental Ethics” başlıklı *A History of Western Ethics* (2005) içinde yer alan kitap bölümüdür.

Üçüncü ana bölüm olan “Uygulamalı Etikte Çağdaş Tartışmalar” “Biyoetik”, “Hayvan Etiği”, “Çevre Etiği”, “Toplumsal Etik”, “Politik Etik”, “Hukuki Etik” “İş Etiği” ve “Meslek Etiği” alt bölümlerinden oluşur. Etiğin pratikteki güncel tartışmalarına yer ayrılan her bir başlıkta farklı görüşler karşılaştırılır. Önceki bölümlere nazaran etiğin pratik ve gündelik hayatta karşılaşılan sorunlarına karşı muhtemel cevaplar ve bu cevapların dayandığı ilkeler ilgili düşünürlere referanslarla sunulur. Bu bölümün kaynak çeşitliliği, çok sayıda sorun ele alındığı için diğer bölümlere göre daha fazladır. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde ve kapsamındaki alt bölümlerde sorunu ele alan düşünürün cevabı kısaca aktarılarak düşünürün konuyla ilgili eserine ismen veya doğrudan atıf yapılır. Ötenazi, kürtaj, kirli eller sorunu, hayvan hakları, ekolojik sorunlar, ekofeminizm, gelecek nesiller sorunu, ahlaki statü, ahlaki sorumluluk, savaş, ceza vb. konular pratik etikle alakalı teoriler üzerinden ilgili başlıklarda ele alınır. Yazarın önceki çalışmalarından biri olan “Ahlaki Statü Kavramı ve Teorileri” (2020) başlıklı makalesine kitapta kısaca değinilen ahlaki statü kavramını ve ilgili teorileri detaylandırmak için müracaat edilebilir. Bu bölümdeki kaynakların bir kısmı yine ansiklopedi maddeleri, derleme kitaplar ve düşünürlerin ilgili çalışmalarıdır. Fakat ilk iki türdeki kaynakların önceki bölümlerde olduğu gibi baskın olduğu söylenebilir.

Son bölümde yazar önemli metaetik teorileri ve merkezi sorunlarını ele alır. Bu bölümdeki alt başlıklar “Ahlaki Dil”, “Ahlaki Metafizik Ya Da Ontoloji”, “Ahlaki Epistemoloji”, “Ahlaki Psikoloji”, “Kapsayıcı Metaetik Teoriler” ve “Diğer Bazı Metaetik Tartışmalar” olarak belirlenmiştir. Metaetik tartışmaların ahlaki dil ve yargıların incelendiği, ahlaki bilgi ve varlık hakkındaki teorik incelemelerden meydana geldiği söylenebilir (s.93). Metaetik ilk olarak G. E. Moore’un *Principia Ethica* adlı eseriyle yüzyılı aşacak bir etkiye erişmiştir (s.94). Metaetik sadece bir ahlak felsefesi alanına değil aynı zamanda ahlakın bilgi ve varlık yönünden tartışmalarına, çeşitli yaklaşımlara ve yöntemlere de işaret eder. Metaetikte kavram çiftleri çokça kullanılır ve her kavram çifti karşıt iddiaları ifade eder. Bu kavram çiftlerinden bazıları: bilişselci-gayribilişselci, realist-antirealist, doğalcı-gayrıdoğalcı gibi kavramlardır. Önce bu kavramları tanımlar ve ardından hangi teorilerin bu görüşlere sahip olduğunu belirtir. Ahlak epistemolojisi ve ontolojisi bakımından temel teoriler görüşleriyle birlikte zikredilir. Moore’un sezgiciliği, Allan Gibbard’ın kural dışavurumculuğu, Mackie’nin hata teorisi, Ayer’in duygucu ahlak teorisi, S. Blackburn’un yansıtmacılığı, R. M. Hare’in evrensel kural koyuculuğu, Yeni Aristotelesçi doğalcılık, Cornell gerçekçiliği gibi merkezi metaetik teoriler ahlaki ontoloji, epistemoloji ve dil bağlamlarında önceki alt bölümlerde yer alan kavramlarla açıklanır. Son alt bölümde ise eylem, isteme, sorumluluk gibi kavramlar ahlaki bağlamları dolayısıyla ilgili birkaç teori ile beraber sunulur.

Çağdaş etik tartışmalarının okura sunulması ve ilgili birincil kaynakların ismen zikredilmesi çalışmanın önemli özelliklerindedir. Birincil kaynaklardan yer yer doğrudan yararlanılsa da ağırlıklı olarak ikincil literatür metnin inşasında kurucu rol oynar. Çağdaş etik tartışmalarında Türkçede ikincil literatürün henüz oluşmadığı ve hatta birincil literatürün büyük oranda tercüme dahi edilmediği düşünüldüğünde eserin birincil ve ikincil literatürü bir arada sunması alanyazındaki boşluğu doldurmaya katkı sunacaktır. Türkçede ahlak felsefesi alanında çalışmaya yeni başlayanlar veya öğrenciler için ihtiyaç duyulan giriş niteliğindeki eserlerin sayısının artması tartışmaların tanınırlığını ve alana olan ilgiyi artıracaktır.